

Magdalena Grupa-Dolińska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń
magdalena.grupa1@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3285-1451>

FRAZEOLICZNE KALKI, PÓLKALKI I HYBRYDY W MOWIE DWUJĘZYCZNEJ SPOŁECZNOŚCI STAROBRZĘDOWCÓW MIESZKAJĄCYCH W POLSCE¹

Słowa kluczowe: kalka frazeologiczna, półkalka frazeologiczna, hybryda frazeologiczna, staroobrzędowcy, dwujęzyczność, interferencja

Keywords: phraseological calque, phraseological semi-calque, phraseological hybrid, Old Believers, bilingualism, interference

Interferencja na różnych poziomach języka oraz proces nabywania obcych elementów w warunkach bilingwizmu od dawna stanowią obszar zainteresowania badaczy dwujęzyczności. Na przestrzeni lat zaczęto dostrzegać potrzebę rozróżniania przejawów obcego wpływu językowego na język biorcę oraz stopniowo dokonywano coraz bardziej szczegółowej ich analizy i delimitacji. Już na początkowym etapie dopiero rodzących się badań nad wpływami międzyjęzykowymi odróżniano zapożyczenia od kalk. Jedną z pierwszych definicji kalki językowej stworzona została przez Charlesa Bally'ego, który tym mianem określił „słowa i wyrażenia utworzone automatycznie poprzez dokładne tłumaczenie na podstawie schematu wyrażień

¹ Artykuł został napisany w ramach realizacji projektu „Zasób frazeologiczny gwary staroobrzędowców w Polsce”, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2018/29/N/HS2/01903.

wziętych z języka obcego” [tłum. M.G.-D.]² (Bally 1909/1951: 69). Na istnienie tego typu zjawisk uwagę zwracali także Uriel Weinreich i Einar Haugen. U. Weinreich dzieli efekty zapożyczenia na „zapożyczenia słowa” i „zapożyczenia tłumaczenia”³, czyli kalki (Weinreich 1968/1972: 44). Z kolei E. Haugen wspomina o istnieniu zapożyczeń leksykalnych, zapożyczeń hybrydalnych, zapożyczeń semantycznych oraz kalk (*loan translations*). Te ostatnie określa jako twory, w których przypadku zapożycza się wyłącznie wzorzec wyrazu wraz z jego znaczeniem, z tym że w miejsce obcych morfemów podstawia się morfemy pochodzące z rodzimego języka (Haugen 1972: 353). Zapożyczenia hybrydalne natomiast to według badacza wyrazy utworzone częściowo z rodzimego, a częściowo z obcojęzycznego materiału (*ibid.*: 352).

Na gruncie polskim najobszerniejszego opisu zjawiska kalkowania dokonał Jerzy Obara. Podzielił on kalki na: leksykalne (strukturalne i semantyczne), gramatyczne (morfologiczne i składniowe) oraz frazeologiczne (Obara 1989a: 60–66). Te ostatnie, obok frazeologicznych półkalk i hybryd, stanowić będą przedmiot rozważań podjętych w dalszej części artykułu.

Kalki to

takie tworzone metodą naśladowania obcych wzorów, substytuowania morfemów nowe jednostki językowe, które na gruncie języka przejmującego stanowią istotne, wyraźne *novum*, czy to w systemie leksykalnym lub semantycznym tego języka, czy też w jego systemie gramatycznym (Obara 1989b: 193).

J. Obara zwrócił także uwagę na to, że między poszczególnymi typami kalk występuje zasadnicza różnica: kalki leksykalne i frazeologiczne mają swoje konkretne wzory w ściśle określonym języku, są tworamii jednostkowymi, natomiast kalki gramatyczne to twory powtarzalne, kategoriałne (*ibid.*).

Iryda Grek-Pabisowa (1983/1999: 226), badając zasób leksykalny i zapożyczenia w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców w Polsce, odnotowała występowanie pewnego zbioru kalk językowych, np. *pańimacsa* ‘rozumieć się wzajemnie’, *adgavar’ivać* ‘odpowiadać komuś’, *vyd’elyvat’* ‘wyrabiać, produkować’, nie dokonała jednak ich szczegółowej analizy. O funkcjonujących w gwarze staroobrzędowców kalkach językowych pisała także Dorota Paśko-Konecniak (2011a), która wynotowała je na marginesie badań nad zasobem leksykalnym tej gwary oraz wpływem polszczyzny na jej współczesną leksykę. Definiuje ona kalkę jako leksem gwarowy oddający budowę i znaczenie polskiego wzoru, np. *spanrav’itsa* ‘spodobać się’, *igratsa* ‘bawić się’ (Paśko 2010: 101).

Rozpoznanie i oddzielenie półkalk i hybryd jest zadaniem nieco bardziej skomplikowanym, przede wszystkim dlatego, że zarówno jedno, jak i drugie mogą być

2 Cytat w wersji rosyjskojęzycznej opracowania: „Кальками мы называем слова и выражения, образованные механически, путем буквального перевода, по образцу выражений, взятых из иностранного языка”.

3 Terminy w oryginalnej wersji opracowania: *loan words*, *loan translations*.

zbudowane z różnojęzycznych morfemów. Jednakże podstawowa różnica pomiędzy nimi polega na tym, że stanowią one wynik dwu różnych sposobów wzbogacania słownictwa danego języka (Obara 1986: 70). Półkalki zawsze stanowią rezultat częściowego tłumaczenia obcego wzorca, jednak nie zawsze muszą być zbudowane z dwóch różnojęzycznych morfemów (Obara 1989a: 23). Inaczej hybrydy – najbardziej charakterystyczne dla nich cechy, które zarazem umożliwiają oddzielenie ich od innych jednostek języka o hybrydalnym charakterze, wyodrębnił J. Obara: a) zawsze są one tworzone w danym języku na podstawie wyrazów (przede wszystkim internacjonalizmów), które zostały przejęte do danego języka już wcześniej i się upowszechniły; b) tworzenie hybryd odbywać się może na dwa sposoby: poprzez uniwersalizację „hybrydalnych” połączeń wyrazowych lub przez powielanie określonych modeli słowotwórczych; c) w ujęciu synchronicznym cechą najbardziej typową dla hybryd jest występowanie w nich morfemów obcych, które poza tymi wyrazami nie występują w języku, do którego należą dane hybrydy (Obara 1986: 71–72).

Zarówno I. Grek-Pabisowa, jak i D. Paśko-Koneczniak w badaniach nad leksyką gwary starowierców zwracają uwagę na istnienie pewnego dość ograniczonego zasobu hybryd: w postaci wyrazu, np. *naigryvat'* (pol. *nagrywać* + ros. *узпать*), *potčerk* (pol. *podpis* + ros. *ночепк*), bądź stanowiących struktury dwuczłonowe, np. *zavarot galavy* (pol. *zawrót* + ros. *голова*), *p'ěršovaja kl'etka* (pol. *piersiowa* + ros. *клетка*) (Grek-Pabisowa 1983/1999: 227; Paśko 2010: 98–100). D. Paśko-Koneczniak odnotowała także przykłady półkalk, np. *spašibovać* ‘dziękować’, *štożenné* ‘codziennie’ (Paśko 2010: 100).

Proces kalkowania w dobie globalizacji zachodzi powszechnie w wielu językach. Wpływ na taki stan rzeczy mają postępująca na wielu płaszczyznach działalności człowieka internacjonalizacja oraz intensywne kontakty międzyludzkie za pośrednictwem Internetu. Proces kalkowania jest jeszcze powszechniejszy w przypadku społeczności funkcjonujących w warunkach dwujęzyczności, intensywnego kontaktu dwóch kodów językowych wzajemnie na siebie wpływających. Społeczność staroobrzędowców mieszkających na terenie Polski nie stanowi w tym zakresie wyjątku, jej rosyjska gwara podlega ciągłym intensywnym wpływom języka polskiego, przejawiającym się, z różnym natężeniem, na wszystkich poziomach języka. Oddziaływanie polszczyzny jest szczególnie mocne, ponieważ społeczność ta od ponad pół wieku nie ma terytorialnego kontaktu z ludnością rosyjskojęzyczną i funkcjonuje jako wyspa gwarowa w polskim otoczeniu językowo-kulturowym.

Staroobrzędowcy na ziemiach polskich zaczęli się osiedlać już w XVIII w., jednak dopiero w drugiej połowie wieku XX procesy asymilacyjne z polskim otoczeniem językowo-kulturowym nabrały tempa (Grzybowski, Głuszkowski 2008: 204–205). Te nasilone kontakty rosyjsko-polskie poskutkowały licznymi zmianami w gwarze staroobrzędowców, przejawiającymi się szczególnie wyraźnie w warstwie leksyki i frazeologii. Do najczęstszych innowacji wyrazowych (powstałych pod wpływem języka polskiego) należą zapożyczenia, dużo rzadziej natomiast pojawiają się kalki

językowe oraz hybrydy (zob. Głuszkowski 2011: 107–117; Paśko-Koneczeniak 2011a, 2011b: 118–126; Grupa 2016: 167–185). We frazeologii z kolei najczęściej występują frazeologiczne kalki i półkalki.

Wśród badaczy zajmujących się dwujęzycznością nie ma zgody co do definicji terminów *kalka*, *półkalka*, *hybryda*, zwłaszcza w odniesieniu do frazeologii, w związku z czym granice zakresów tych terminów są dość nieostre (o pewnych problemach metodologicznych i identyfikacyjnych wspominał J. Obara (1989b: 185–210)). Najwięcej problemów przysparza ustalenie wyraźnej różnicy między frazeologiczną półkalką a hybrydą, które uznawane są czasem za zjawiska tożsame.

Celem niniejszego artykułu jest próba określenia granic pomiędzy terminami *kalka*, *półkalka* i *hybryda* w odniesieniu do frazeologii. Stosunkowo niewielu badaczy podjęło się do tej pory opisu zarówno teoretycznego, jak i empirycznego tego zagadnienia, nie zostało ono opracowane w wystarczającym stopniu. Niniejszy artykuł stanowi próbę częściowego uzupełnienia tej luki poprzez propozycję rozwiązań metodologicznych opracowanych na podstawie analizy dwujęzycznego materiału frazeologicznego wyekscerpowanego z rozmów ze starowiercami mieszkającymi w Polsce.

Bez wątpienia najmniej problemów definicyjnych wiąże się z terminem *kalka frazeologiczna*. Nikołał M. Szanski, opisując frazeologię współczesnego mu języka rosyjskiego, określił ją jako „frazelogizm, który pojawił się w języku rosyjskim w wyniku dosłownego tłumaczenia słowo po słowie obcojęzycznego frazeologizmu”⁴ [tłum. M.G.-D.] (Šanskij 1969: 140). Podkreślił, że do utworzenia kalki dochodzi wtedy, gdy frazeologizm przetłumaczony zostaje nie w sposób całościowy, a poprzez tłumaczenie poszczególnych komponentów (ibid.). Z kolei J. Obara definiuje ją jako frazeologizm „będący tłumaczeniem obcych wzorów (najczęściej połączeń wyrazowych o różnym stopniu trwałości powiązania ich członów, ale również i wyrazów złożonych)” (1989a: 74). Zwraca także uwagę na to, że kalki frazeologiczne odbijają ściśle określone wzory, lecz możliwe są w tym zakresie odstępstwa dotyczące sposobu syntaktycznego powiązania członów frazeologizmu. Badacz dzieli kalki frazeologiczne ze względu na dwa kryteria: stopień dokładności oddania obcych wzorów (kalki frazeologiczne dokładne i niedokładne) oraz rodzaj odstępstwa od wzoru (kalki frazeologiczne niedokładne z odstępstwem leksykalnym, gramatycznym lub semantycznym) (ibid.).

Półkalkę określa J. Obara jako frazeologizm „częściowo tłumaczony na podstawie obcych wzorów” (ibid.: 83). N. Szanski natomiast nazywa półkalkę półzapozyczeniem obcego frazeologizmu i dodaje, że z półkalką frazeologiczną mamy do czynienia wówczas, gdy część komponentów obcego frazeologizmu zostaje przetłu-

4 Cytat w oryginale: „Под фразеологической калькой следует понимать фразеологический оборот, появившийся в русском языке в результате буквального, т.е. пословного, перевода иноязычного оборота”.

maczona, a pozostała część zapożyczona (Šanskij 1969: 146). Tego samego zdania jest Stanisław Staszewski (1985: 215–216). Według D. Paško-Konecniak frazeologiczne półkalki funkcjonujące w gwarze staroobrędownców w Polsce to przejęte przez gwara z języka polskiego związki frazeologiczne, w których występuje jakikolwiek rodzaj adaptacji polskiego elementu do gwary, np. *krasnyj kak burak* ‘czerwony jak burak’, *xażić samapasam* ‘chodzić samopas’ (Paško 2010: 100).

Definicja hybrydy frazeologicznej jest zadaniem nieco bardziej skomplikowanym. Wielu badaczy podejmujących taką próbę akcentuje konieczność wyraźnego rozdzielenia hybryd i półkalk, wskazując jednocześnie charakterystyczne cechy hybryd: różnojęzyczny skład (morfemowy w przypadku hybryd leksykalnych) oraz swoistą kontaminację elementów pochodzących z dwóch języków. S. Staszewski za hybrydę frazeologiczną uważa związek leksykalny, w którym występuje leksem zapożyczony z sufiksem drugiego języka, np. łac. *bestia triumphans* – pol. *bestia triumfująca*, gdzie wyraz *triumfująca* jest zapożyczeniem z sufiksem derywacyjnym (Staszewski 1985: 218).

Analiza rozwiązań przyjmowanych w literaturze przedmiotu oraz zebranego materiału frazeologicznego pozwoliła na poczynienie pewnych obserwacji, dzięki którym możliwe było wyodrębnienie kryteriów rozgraniczających frazeologiczne kalki, półkalki i hybrydy. W pierwszej kolejności należy rozważyć dwa kryteria podstawowe, pierwszym z nich jest **stopień odwzorowania** (przetłumaczenia) obcego wzorca, natomiast drugim **budowa** jednostki frazeologicznej (skład wyrazowy, struktura frazeologizmu i forma jego komponentów). Kryterium stopnia odwzorowania pozwala na dokonanie wstępnego podziału: kalka frazeologiczna stanowi konsekwencję całościowego tłumaczenia obcego wzorca, np. *čer’es p’aty i żeśaty* (od pol. *piąte przez dziesiąte*); półkalka frazeologiczna jest częściowym tłumaczeniem obcego wzorca, np. *żełać z igły widły* (pol. *robić z igły widły*), z kolei hybryda nie jest tłumaczeniem. Kryterium to pozwala zatem na oddzielenie kalki i półkalki od hybrydy. Natomiast aby dokonać rozdziału między kalką a półkalką, należy wziąć pod uwagę elementy, z jakich zbudowane są poszczególne jednostki. Kalka frazeologiczna tworzona jest z komponentów gwarowych (rosyjskich), natomiast półkalka z komponentów gwarowych i pochodzących z polszczyzny (zapożyczenia wyrazowe funkcjonujące w gwarze i wstawki polskie, tj. wyrazy, które pojawiają się w wypowiedziach gwarowych, gdy użytkownik gwary nie zna rodzimego odpowiednika, a chce zostać zrozumiany przez polskiego odbiorcę⁵).

Ten dwustopniowy podział stanowi jednak dopiero wstęp do dalszych rozważań, ponieważ przytoczone rozgraniczenie nie obejmuje pełnego spektrum przypadków, z jakimi mamy do czynienia, badając frazeologię dwujęzycznej społeczności staroobrędownców w Polsce.

5 Wstawkę polską można często utożsamiać z nieadaptowanym zapożyczeniem. Nie zawsze jednak wyraz polski w wypowiedzi gwarowej uznać można za zapożyczenie.

Dokładniejszego opisu wymaga budowa omawianych frazeologizmów. Obok ekwiwalentów rosyjskich gwarowych lub ogólnorosyjskich należy uwzględnić także występowanie w składzie frazeologizmów wyrazów zapożyczonych, których frekwencja w zgromadzonym materiale jest stosunkowo wysoka.

Kolejną niezwykle istotną kwestią jest istnienie (bądź brak) rodzimych (gwarowych lub ogólnorosyjskich) ekwiwalentów frazeologicznych zbieżnych pod względem formy i znaczenia z frazeologizmami polskimi. Ich występowanie jest oczywiste i powszechne ze względu na występowanie pewnego zasobu frazeologii międzynarodowej, z uwagi na bliskie pokrewieństwo języka polskiego i rosyjskiego, a także przez wielowiekowe sąsiedztwo i interferencje językowe. Istnienie bezpośrednich ekwiwalentów w języku rosyjskim nierzadko przysparza wielu problemów w określeniu proveniencji frazeologizmów, ponieważ w takich przypadkach nie ma możliwości jednoznacznego stwierdzenia, czy dana jednostka jest rodzima, czy obca. Sprawę dodatkowo komplikuje fakt, że pewne polskie elementy docierały do ojczyzny językowej starowierców jeszcze przed ich migracją. Nie bez znaczenia pozostaje również kontakt z literackim wariantem języka rosyjskiego, z którym część wspólnoty zetknęła się podczas nauki w polskiej szkole. Mimo wszystko obecność zbieżnej jednostki w obu językach świadczyć może o tym, że funkcjonowała ona w rosyjskiej gwarze już wcześniej, a obecnie została jedynie nieznacznie zmieniona pod wpływem polszczyzny.

W oparciu o przedstawione wcześniej rozwiązania teoretyczno-metodologiczne oraz na podstawie analizy zgromadzonego materiału za kalki frazeologiczne w mowie staroobrzędowców uznać można frazeologizmy o polskiej genezie w pełni przetłumaczone przy pomocy elementów wyłącznie rodzimych (opcjonalnie: elementów wyłącznie zapożyczonych), które nie mają przy tym bezpośrednich ekwiwalentów w ogólnym języku rosyjskim i w rosyjskiej gwarze, np.

m'eć [coś] fkrov'i (pol. *mieć [coś] we krwi*): *to al'i gavar'u, na była takova dna štop na čorta čavo ne źželał, ja uže m'eł eta fkrov'i*;

[coś] im'ejet ruk'i i nog'i (pol. *[coś] ma ręce i nogi*): *i paželał'i i fšo xočym pačynić, paželać, štop eta im'eła i ruk'i i nog'i*.

Natomiast za półkalki frazeologiczne uznać można te frazeologizmy, które zostały częściowo przetłumaczone z języka polskiego i składają się z elementów rodzimych i zapożyczeń lub stanowią kontaminację frazeologizmu polskiego i rosyjskiego. Analiza zebranego materiału pozwoliła na wyodrębnienie czterech rodzajów półkalk, uporządkowanych przy użyciu dwóch kryteriów:

- A) Ze względu na istnienie lub brak ekwiwalentu w ogólnym języku rosyjskim i rosyjskiej gwarze:
- (1) półkalki ekwiwalentne – noszące znamiona polskiego wpływu, mające jednak ekwiwalenty w ogólnym języku rosyjskim lub w rosyjskiej gwarze, np.:

wołasy stal'i duba (pol. włosy stały dęba, ros. *волосы стояли дубом*): o tak wołasy sta'i duba – o polskiej motywacji świadczy forma komponentu *duba*, zgodna z formą przypadku obecną w polskiej konstrukcji frazeologicznej;

vyxavać na luźej (pol. wychować na ludzi, ros. *воспитать людьми*): baba skazała i muśela być źželana, al'i bynajmniej vyxaval'i na luźej, a tap'er' no n'ikavo nie no tap'er fše garast słuxać nie choćut – na wpływ frazeologizmu polskiego wskazuje konstrukcja składniowa wzorowana na polskiej;

- (2) półkalki niemające ekwiwalentów w ogólnym języku rosyjskim lub w gwarze (przetłumaczone na podstawie polskiego frazeologizmu przy pomocy elementów rodzimych oraz zapożyczonych z polszczyzny), np.:

s katoraj strony v'ećer zav'ejit (pol. z której strony wiatr zawieje): nie znaju što m'nie utram atab'ijot, s katoraj strony v'ećer zav'ejit – występuje tu zapożyczony do gwary wyraz *zav'ejit*;

źelać za pšyvojitku (pol. robić za przywoitkę): nu kak, matka z baćkaj na krok m'nie nie atpušcal'i, kudy jany išl'i, to i ja išoł, ja im źelał bytta za pšyvojitku – występuje tu zapożyczony wyraz *pšyvojitka*.

- B) Ze względu na budowę frazeologizmu:

- (3) półkalki, w których skład wchodzi elementy gwarowe i polskie; są one efektem niedostatecznej znajomości rosyjskiej gwary⁶, np.:

bieżąca vada (pol. bieżąca woda): al'i tam nada garast uže m'eć eta m'esta, takoje pam'eščene, garast muśid być čysta vada bieżąca muśid być;

ićić pa trupach do celu (pol. iść po trupach do celu): i źelałoś tak, što luźi nie zav'idyval'i tolka išl'i pa trupach do celu;

- (4) półkalki kontaminacje, np.:

brać pad vńimanije (pol. brać pod uwagę, ros. *принимать во внимание*): no i eta ašypka balšaja eta była ašypka, tak nie można była pastupać i źelać, bo za što narot jeta tože śilna brał pad vńimanije, što eta tag być nie moźet – o polskiej motywacji frazeologizmu świadczy konstrukcja składniowa z przyimkiem *pad*;

ś'er'ežonava i box ś'er'eg'ot (pol. strzeżonego Pan Bóg strzeże, ros. *бережного Бог бережём*): mówi, kaźdy umrze, kaźdyj pamr'ot, da, kaźdyj znajit i gavar'it štop tuda nie pašoł to by ty żył, da, ś'er'ežonava i box ś'er'eg'ot – jest to kontaminacja na dwóch poziomach: frazeologicznym oraz leksykalnym (pol. *strzeżonego* + ros. *бережного*).

6 Kompetencje w zakresie rosyjskiej gwary wśród staroobrzędowców w Polsce są zróżnicowane m.in. ze względu na wiek, miejsce zamieszkania i inne czynniki o charakterze socjolingwistycznym. Większość przedstawicieli starszego pokolenia posługuje się gwarą na poziomie kodu rozwiniętego, natomiast w młodszych pokoleniach zdecydowanie przeważa kod gwarowy ograniczony.

Ostatnie dwa typy (półkalki składające się z elementów gwarowych i polskich oraz kontaminacje) można by określić mianem półkalk o charakterze hybrydalnym, ponieważ mają cechy właściwe hybrydom. Mimo wszystko jednak zakwalifikowane zostają do półkalk, spełniają bowiem określone wcześniej nadrzędne kryterium kwalifikacji, a mianowicie stanowią efekt odwzorowania istniejącego w języku polskim wzorca. Za hybrydy frazeologiczne, podążając tym tokiem rozumowania, uznać można frazeologizmy składające się z elementów rodzimych i elementów obcych, w których przypadku brak przesłanek pozwalających stwierdzić, że zostały przetłumaczone. Są to więc jednostki, które również, w pewnym sensie, stanowią swoistą kontaminację. W zgromadzonym materiale przykładów hybryd frazeologicznych nie zarejestrowano.

Zestawienie cech charakteryzujących frazeologiczne kalki, półkalki i hybrydy

Rozważania i wątpliwości powstałe podczas analizy zgromadzonego materiału frazeologicznego doprowadziły do wyszczególnienia następujących cech charakterystycznych kalk, półkalk i hybryd frazeologicznych:

KALKA FRAZEOLOGICZNA

- stopień odwzorowania: całkowite tłumaczenie;
- budowa: wyłączenie elementy rodzime lub wyłącznie elementy zapożyczone;
- brak ekwiwalentu zbieżnego pod względem formalno-znaczeniowym;

PÓŁKALKA FRAZEOLOGICZNA

- stopień odwzorowania: częściowe tłumaczenie;
- budowa: element rodzimy + zapożyczony lub kontaminacja frazeologizmu rosyjskiego i polskiego;
- istnienie ekwiwalentu lub jego brak;

HYBRYDA FRAZEOLOGICZNA

- stopień odwzorowania: nie jest konsekwencją tłumaczenia, jednak – podobnie jak w przypadku kalki i półkalki – widoczny jest w niej ślad języka polskiego;
- budowa: element rodzimy + element obcy lub kontaminacja frazeologizmu rosyjskiego i polskiego;
- brak ekwiwalentów.

Jak wynika z przedstawionego w niniejszym artykule wywodu, granica między półkalką a hybrydą frazeologiczną jest mało wyrazista, mają one zarówno cechy wspólne, jak i różnicujące. Do podobieństw zaliczyć można budowę – hybryda zawsze składa się z elementu rodzimego i obcego, natomiast półkalka może, ale nie musi się z takich komponentów składać. Podobieństwo półkalki i hybrydy przejawia się również w tym, że obie mogą być efektem kontaminacji różnojęzycznych elementów. Różnica między nimi polega natomiast na tym, że półkalka jest efektem tłuma-

czenia istniejącego wzoru, co oznacza, że można ją odnieść do konkretnej jednostki, hybryda z kolei nie jest efektem odtworzenia, a pewną innowacją frazeologiczną.

Podsumowując, sformułowanie definicji terminów *kalka*, *półkalka* i *hybryda frazeologiczna* oraz uchwycenie ich istoty nie jest zadaniem prostym i zapewne nadal przysparzać będzie problemów. Analiza materiału frazeologicznego zarejestrowanego w wypowiedziach dwujęzycznej społeczności staroobrzędowców w Polsce wykazała, że zjawiskami o najwyższej frekwencji są frazeologiczne półkalki. Wśród nich występuje także największa różnorodność budowy i możliwych sposobów tworzenia. Problem istoty i funkcjonowania kalk, półkalk i hybryd frazeologicznych bez wątplenia wymaga bardziej szczegółowego opracowania, zarówno na poziomie metodologicznym, jak i empirycznym.

Literatura

- BALLY CH., 1909/1951, *Francuzskaâ stilistika*, Moskwa.
- GŁUSZKOWSKI M., 2011, Czy gwara staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego jest wciąż rosyjska?, „Zeszyty Łużyckie” 45, s. 107–117.
- GREK-PABISOWA I., 1983/1999, *Zapożyczenia w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców w Polsce. I. Typy zapożyczeń i sposoby przyswajania wyrazów polskich*, [w:] eadem, *Staroobrzędowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów. Wybór prac z okazji 45-lecia pracy naukowej*, Warszawa, s. 211–227.
- GRUPA M., 2016, Wpływ języka polskiego na leksykę medyczną w gwarze staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego, „Acta Baltico-Slavica” 40, s. 167–185, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.11649/abs.2016.009>.
- GRZYBOWSKI S., GŁUSZKOWSKI M., 2008, *Sociolingwističeskaâ situaciâ staroobrâdcev v de-revnâh Gabove Grondy i Bur (Pol'ša)*, [w:] L.L. Kasatkin (red.), *Russkie staroobrâdcy. Âzyk, kul'tura, istoriâ*, Moskwa, s. 200–214.
- HAUGEN E., 1972, *Process zaimstvovaniâ*, [w:] V.Û. Rozencevej (red.), *Novoe v lingvistike. Vypusk VI. Âzykovye kontakty*, Moskwa, s. 344–382.
- OBARA J., 1986, *Hybrydy i półkalki na tle innych jednostek językowych obcego i rodzimego pochodzenia*, [w:] S. Warchoł (red.), *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, Lublin, s. 59–73.
- OBARA J., 1989a, *Teoretyczne problemy kalkowania*, Wrocław.
- OBARA J., 1989b, *Kalki jako jeden z przejawów interferencji językowej*, „Rozprawy Slawistyczne” 4, s. 185–210.
- PAŚKO D., 2010, *Hybrydy językowe w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców w ośrodku augustowskim*, [w:] W. Kuligowski (red.), *Nowe języki. Studia z zakresu kreolizacji języków i kultur*, Poznań, s. 95–102.
- PAŚKO-KONECZNIK D., 2011a, *Wpływ polszczyzny na zasób leksykalny rosyjskiej gwary staroobrzędowców na Suwalszczyźnie*, Toruń.
- PAŚKO-KONECZNIK D., 2011b, *Dynamika zmian w rosyjskiej gwarze staroobrzędowców w ośrodku suwalsko-augustowskim*, „Zeszyty Łużyckie” 45, s. 118–126.
- STASZEWSKI S., 1985, *Półkalki, kalki, zapożyczenia i hybrydy we frazeologii*, „Z Problemów Frazeologii Polskiej i Słowiańskiej” II, s. 215–218.

ŠANSKIJ N.M., 1969, *Frazeologiâ sovremennogo russkogo âzyka*, Moskva.

WEINREICH U., 1968/1972, *Oдноâzyčie i mnogoâzyčie*, [w:] V.Û. Rozenčevjg (red.), *Novoe v lingvistike. Vypusk VI. Âzykovye kontakty*, Moskva, s. 25–60.

**Phraseological Calques, Semi-calques and Hybrids in the Language
of the Bilingual Community of Old Believers in Poland
Summary**

The paper is an attempt to create the definitions of and delimitations between the terms *calque*, *semi-calque*, and *phraseological hybrid*, based on the material collected among the bilingual community of Old Believers in Poland. Many scientific papers have been written on calques, semi-calques, and phraseological hybrids, contributing to a better understanding of those linguistic phenomena, and deepening the possibilities of their interpretation. Calques, semi-calques, and lexical hybrids have been described in a quite satisfactory way; with reference to phraseology, however, theoretical and methodological discussions are still lacking. Their correct interpretation is key for an analysis of the phraseological store of the bilingual community of Old Believers in Poland. For more than half a century, their Russian dialect has been subjected to an incessant, strong influence of Polish, resulting in the appearance of an increasingly large number of elements borrowed from Polish, especially in the lexical system: borrowings, lexical calques, as well as phraseological calques and semi-calques.